

Professionele nabijheid

Integratie van een relationele grondhouding en concrete doelgerichtheid binnen geestelijke verzorging

Een goede geestelijk verzorger stelt de relatie centraal. Of niet? Volgens de auteurs van dit artikel kleven aan een eenzijdige nadruk op deze grondhouding belangrijke risico's. Zij introduceren het begrip *professionele nabijheid*; hiermee beogen zij de relationele grondhouding te combineren met een concrete doelgerichtheid.

Myriam Braakhuis, Sjaak Körver en Martin Walton

WAT DOEN GEESTELIJK VERZORGERS precies? Hoe gaan ze te werk, op welke doelen richten zij zich en tot welke effecten leidt dit? Dat zijn de leidende vragen binnen het *Case Studies Project Geestelijke Verzorging* (Körver, 2016; Walton & Körver, 2017), waarin gedetailleerde beschrijvingen van begeleidingsprocessen door geestelijk verzorgers worden verzameld. In de literatuur zijn meerdere beschrijvingen van het werk van geestelijk verzorgers te vinden (De Roy, Oeneman, Neijmeijer & Hutschemaekers, 1997; Mowat & Swinton, 2007; Cadge, Calle & Dillinger, 2011; Mooren, 2013; Simpson, Collin & Okeke, 2014; Walton, 2014; Cadge, 2017). Ook zijn er behoorlijk wat theorieën en modellen die veel gebruikt worden door geestelijk verzorgers, zoals de presentiebenadering (Baart, 2001), het *ars moriendi*-model (Leget, 2017), het hermeneu-

tisch-narratief model (Ganzevoort & Visser, 2007) en contextueel pastoraat (Meulink-Korf & Van Rhijn, 2002). Toch blijft er onduidelijkheid over wat geestelijk verzorgers precies doen en wat het effect hiervan is, en vinden geestelijk verzorgers het vaak moeilijk om dit goed onder woorden te brengen (Mackor, 2007; Körver, 2014). Zou dat komen doordat geestelijk verzorgers nogal eens moeite hebben om aan te geven wat hun doel is? Het blijft meestal bij algemene bewoordingen, zoals 'presentie', 'empathie' en 'aandacht' (De Roy e.a., 1997; Mackor, 2007; Cadge, 2017), die veel zeggen over de grondhouding van geestelijk verzorgers, maar niet zo veel over wat zij feitelijk beogen en doen.

In dit artikel betogen wij dat er een spanning bestaat tussen grondhouding en doelgerichtheid

in het werk van geestelijk verzorgers, waarbij de nadruk op een open, empathische houding vaak ten koste gaat van concrete, bewuste doelgerichtheid. Net zoals Smit stellen wij dat zowel een ‘persoonsgerichte modus’ als een ‘inhoudelijk gerichte modus’ (Smit, 2015, pp. 150 – 151) noodzakelijk zijn voor een geslaagde begeleiding. Wij verkiezen de termen *relationele grondhouding* en *concrete doelgerichtheid*, de eerste om het interactief en intermenselijk aspect van de begeleiding te benadrukken en de tweede om aan het inhoudelijk aspect ook doelgerichtheid toe te voegen. Binnen geestelijke verzorging is vaak sprake van een geslaagde relatie, maar minder vaak van een geslaagd begeleidingsproces. In dit artikel besteden wij aandacht aan de spanningen tussen beide, door in het eerste deel de drie grootste risico’s van een te grote nadruk op de relatie binnen een begeleidingsproces te benoemen. Spanningen tussen relatie en inhoud zijn tegen te gaan met behulp van het begrip *professionele nabijheid*. Dat doen we in de tweede helft van het artikel.

Relationele grondhouding en concrete doelgerichtheid

Uit de literatuur en de praktijk komt naar voren dat geestelijke verzorging wordt gekenmerkt door een *relationele grondhouding*, als uitgangspunt en voorwaarde voor elk contact. Geestelijk verzorgers zijn gericht op zingeving en levensbeschouwing (VGVZ, 2015). Zingeving en levensbeschouwing raken aan persoonlijke en kwetsbare thema’s. Een vertrouwensrelatie, zich in vrijheid kunnen uiten en erkenning en begrip ervaren zijn voorwaardenscheppende doelen voor het slagen van elk begeleidingsproces. Volgens Ganzevoort en Visser (2007) is het van groot belang dat een geestelijk verzorger iemands verhaal zo intens hoort en erkent, dat die persoon zich werkelijk verstaan voelt. Dat creëert vertrouwen en de ander voelt zich serieus genomen als verteller van haar¹ eigen leven. *Relationele grondhouding* definiëren wij als volgt:

Een basishouding van aandachtige betrokkenheid op de ander vanuit openheid, empathie, belangeloosheid en zonder te oordelen, waardoor een vertrouwensrelatie ontstaat.

Naast deze relationele grondhouding is concrete doelgerichtheid belangrijk voor een geslaagd begeleidingsproces. Elk begeleidingscontact is een unieke situatie, waarin geestelijk verzorger en cliënt samen zoeken naar de doelen die voor de cliënt van belang zijn. Deze doelen hangen samen met het vakgebied van de geestelijk verzorger, zingeving en levensbeschouwing, en maken gerichte interventies mogelijk. Deze doelgerichtheid helpt geestelijk verzorger en cliënt om te evalueren of de begeleiding de goede richting opgaat en wanneer deze geslaagd is. *Concrete doelgerichtheid* definiëren we als volgt:

Een bewuste gerichtheid op één of meerdere doelen op het gebied van zingeving en levensbeschouwing, die aansluiten bij de specifieke situatie en behoeften van de cliënt.

Smit laat in zijn proefschrift zien dat doelgerichtheid de kern is van het begrip methode: ‘Etymologisch is “methode” afgeleid van het Griekse “methodos”. Dat is een samenstelling van “meta” en “hodos” en betekent: “de weg waarlangs”. Het begrip heeft dus de metafoor van de weg als kern. Een methode is in principe een weg van A naar B, waarbij B het doel is’ (Smit, 2015, p. 42). Methodisch werken kan niet zonder het vaststellen van een doel. Er zijn meerdere manieren mogelijk om een bepaald doel te bereiken. Dit artikel gaat niet over wat de beste methode is, maar bepleit de noodzaak van een helder doel.

Concrete doelgerichtheid zonder relationele grondhouding schiet tekort

Zowel een relationele grondhouding als concrete doelgerichtheid zijn van belang voor een geslaagd begeleidingsproces, maar dat betekent niet dat beide componenten apart niet waardevol zijn. Een relationele grondhouding is in zichzelf waardevol. Baart omschrijft dat er binnen de presentiebenadering allereerst sprake is van een relatie die aandacht en inzet verdient, daar-

Nabijheid, empathie, acceptatie benadrukken passiviteit onder het mom van gevoeligheid en respect

na komt pas de kwestie: 'diegene die zichzelf vrij heeft gemaakt betreft zich op de ander. Daarom gaat het in zekere zin en om niets meer. Deze betrokkenheid heeft in zichzelf reeds een grote waarde' (Baart, 2001, p. 738). Ganzevoort en Visser (2007) stellen dat de evenmenselijke omgang het meest basale niveau van pastorale zorg is: het op de ander betrokken zijn geeft iemand de boodschap dat zij gezien wordt en meetelt. De waarde van aandachtige betrokkenheid wordt ook beschreven door Walton (2014) in zijn onderzoek naar ervaringen van cliënten met geestelijk verzorgers. Voor cliënten telt in de eerste plaats dat zij erkend en serieus genomen worden. Voor sommigen is alleen dat al voldoende als bijdrage aan hun herstel.

De vraag komt op of ook concrete doelgerichtheid in zichzelf waardevol is. Te denken valt aan een chirurg die een operatie uitvoert. In zich-

zelf is dat van waarde voor een genezingsproces. Zonder relationele grondhouding kan echter het resultaat zijn dat de patiënt zich fysiek goed geholpen voelt maar als mens niet gehoord en begrepen. De patiënt wordt dan gereduceerd tot diens probleem en niet als geheel mens benaderd (Jongerijs, 2009; Van der Wedden, 2018). Het werk van een chirurg is fundamenteel anders dan het werk van een geestelijk verzorger. Zonder relationele grondhouding bestaat de kans dat de geestelijk verzorger niet aansluit bij het doel waar het de ander om gaat. Concrete doelgerichtheid zonder relationele grondhouding is voor geestelijk verzorgers niet bereikbaar. Ook voor andere disciplines in de zorg geldt: concrete doelgerichtheid zonder relationele grondhouding schiet tekort. Zorg is altijd een proces dat zich binnen een relatie voltrekt.

Een deugdzame houding vanuit fundamentele waarden

Mackor (2007) beschrijft dat bij veel geestelijk verzorgers methode- en karakteridealen met elkaar verweven zijn. Dat betekent dat een relationele grondhouding, gericht op trouw, betrokkenheid en empathie, voor veel geestelijk verzorgers hun belangrijkste methodische basis is. Deze houding is de centrale manier van werken. Dit geldt in sterke mate voor geestelijk verzorgers

die de presentiebenadering (Baart, 2001) aanhangen. En dat is geen geringe groep. Deze benadering wordt vaak genoemd in vakliteratuur en het blijkt uit een vragenlijst die in het kader van het *Case Studies Project* is gebruikt. Deze vragenlijst is in 2017 voorgelegd aan geestelijk verzorgers in Nederland en is door 395 geestelijk verzorgers ingevuld, afkomstig uit alle werkvelden. Bij de vraag welke theorieën en modellen richtinggevend zijn, steekt de presentiebenadering met kop en schouders boven de andere uit. De presentiebenadering is voor 34% van de respondenten richtinggevend. Daarnaast hebben 120 respondenten (30%) de vraag naar richtinggevende theorieën en modellen niet beantwoord. Dit zou kunnen betekenen dat veel geestelijk verzorgers niet sterk gericht zijn op modellen en interventies, wat dan weer te maken kan hebben met hun relationele grondhouding.

Relationeel werken hangt voor Baart (2001) fundamenteel samen met centrale waarden van pastores, met menselijke waardigheid. Deugden als trouw, moed, belangeloosheid, respect en openheid en waarden als heelheid en vrijheid spelen hierbij een rol. Volgens Baart worden die waarden gemotiveerd door het streven van pastores om Jezus na te volgen. Naar analogie hiervan stellen wij dat een relationele grondhouding niet alleen voorwaarde voor een gesprek over zingeving en levensbeschouwing is, maar uit de kern van de levensbeschouwing van pastores en geestelijk verzorgers voortkomt.

Dit komen we eveneens tegen in het werk van Campbell en Leget. Volgens Campbell (1985) zijn pastores symbolische dragers van bepaalde waarden: zij belichamen de idealen waar hun beroep voor staat. Ook bij Campbell spelen waardigheid en liefde een centrale rol, als basis en methode in pastorale zorg. Leget schrijft: 'Being invited by someone who listens attentively has a comforting and even healing effect. The act of really listening to someone is an act of bestowing interpersonal or social dignity on them' (Leget, 2017, p. 94). Hij legt hierbij nadruk op 'innerlijke ruimte' als een houding van openheid en niet-oordelen, met ruimte voor meerdere stemmen en standpunten in jezelf. Elk proces dat vanuit de deugd van innerlijke

ruimte aangegaan wordt heeft een intrinsieke waarde.

Spanning tussen relatie en inhoud

Een relationele grondhouding hangt samen met het ideaal van waardigheid en liefde dat veel geestelijk verzorgers nastreven. Er kleven echter risico's aan. Er kan teveel nadruk komen op aandachtige betrokkenheid, waardoor het begeleidingsproces onvoldoende resultaat heeft of zelfs schade kan aanrichten. Drie risico's komen hier aan de orde.

De uitspraak dat de relatie op zichzelf al helend werkt, verhult gemiste kansen

1. Vermijden van confrontatie

In veel gevallen van geestelijke zorg is op een zeker moment confrontatie nodig om verder te komen. Als de geestelijk verzorger dit niet aandurft, belemmert zij de cliënt in diens ontwikkeling. Belangrijk hierbij is natuurlijk dat een confrontatie op een niet-oordelende, respectvolle manier wordt gedaan, passend binnen het doel van de begeleiding. Mooren schrijft dat het bij een confrontatie gaat om het 'niet-beoordeledend en niet-verklarend aangeven van discrepanties tussen woorden en gedrag, of van contradicties tussen twee dingen die de cliënt zegt, of om verschillen tussen de waarneming van de cliënt en die van de geestelijk begeleider' (Mooren, 2013, p. 151). Het risico van een vastgelopen begeleiding wordt ook gesignaleerd door Ganzevoort en Visser (2007). Hun uitgangspunt is dat wanneer iemand om pastorale zorg vraagt, er vaak sprake is van een vastgelopen verhaal. Pastorale zorg die alleen volgend van aard is, kan het probleem in stand houden en er juist voor zorgen dat de ander geen uitweg vindt. Volgens hen is het dan tijd voor *reframing*, het zoeken naar een alternatief kader: 'op deze manier kunnen oude en niet langer vruchtbare verhalen worden omgebogen tot nieuwe, meer leefbare verhalen' (Ganzevoort & Visser, 2007, pp. 194-195). Ook

Campbell (1985) benadrukt het belang van confrontatie: pastorale zorg is acceptierend naar de ander, zoals in Rogeriaanse counseling, maar het is meer dan dat. Pastoraat dient vaak confronterend te zijn, op een niet-oordelende manier, met het oog op de zoektocht naar waarheid en groei. De waarheid op het spoor komen is belangrijk om de juiste hulp te kunnen bieden, zodat mensen vrij kunnen worden van blinde vlekken en belemmerende gedachten. In het gespreksmodel van Lang en Van der Molen (2012) hoort confrontatie tot de nuancerende vaardigheden, juist om inconsistenties, cirkelredeneringen en doodlopende wegen met de cliënt te onderzoeken.

Doelgerichtheid helpt te evalueren of de begeleiding de goede richting opgaat

Nauta (1998) stelt dat pastores bang zijn voor de confrontatie, omdat zij harmonie in stand willen houden en niet durven te ontdekken welk geheim er bij de ander leeft. Volgens Nauta schuilt hieronder het eigen verlangen naar een veilige, geborgen relatie. Smit (1997) beschrijft dat veel pastores niet hebben leren nadenken over wat ze nu eigenlijk willen met pastorale gesprekken: explicitering van hun pastorale doelstellingen zou hen al een stuk zekerder maken en voorkomen dat zij verzanden in een oppervlakkig gesprek of het ronddraaien in kringetjes. Smit benadrukt hierbij het belang van zowel empathie als congruentie. Empathie definieert hij als 'het vermogen om zich in te leven in de gevoelens van een ander' (Smit, 1997, p. 301); congruentie als 'het vermogen om bij zichzelf de gevoelens waar te nemen die naar aanleiding van het verhaal van een ander worden opgeroepen' (Smit, 1997, p. 301). Wij voegen daaraan toe dat congruentie niet alleen waarneming van gevoelens vereist, maar ook erkenning en integratie van die gevoelens in een volwassen persoonlijkheid en professionele houding. Als gesprekken stagneren of in een impasse raken, kan de pastor zijn congruente gevoelens en/of gedachten gebruiken als mogelijkheid om gesprekken te openen en te verdiepen.

2. Verliezen van zicht op zingeving en levensbeschouwing

Teveel nadruk op medemenselijkheid kan het zicht op zingeving en levensbeschouwing belemmeren. Geestelijke verzorging loopt dan het risico aan haar eigen vakinhoud voorbij te gaan. Smit schrijft op basis van zijn ervaringen als pastoraal supervisor dat de relatie tussen pastor en cliënt vaak als goed wordt ervaren en dat pastores zeer goed kunnen luisteren, maar dat het gesprek spirituele diepgang mist. Als belangrijkste redenen waarom pastores deze diepgang niet opzoeken, noemen zij allereerst 'er zijn voor de ander' en daarnaast de 'angst om fouten te maken' (Smit, 1997, p. 300). 'Verder is er bij pastores onbekendheid met en onzekerheid over andere gespreksmethodieken, die meer vragen dan luisteren alleen'. Eenzelfde angstige, passieve houding van pastores beschrijft ook Nauta: 'openheid, nabijheid, empathie, acceptatie schijnen pastorale vaardigheden pur sang. Ze benadrukken passiviteit onder het mom van gevoeligheid en respect. Hoe belangrijk ook, het zijn geen eigenschappen die helpen bij het verkennen van wat anderen ten diepste beweegt en wat hun laatste vragen zijn' (Nauta, 1998, p. 286).

Cadge (2017) wijst erop dat geestelijk verzorgers in allerlei werkvelden de term *presence* gebruiken om hun werk te omschrijven, meestal duidend op luisteren, steunen en aandachtig zijn. In haar onderzoek naar geestelijk verzorgers op vliegvelden beschrijft Cadge dat geestelijk verzorgers door aanwezig te zijn in publieke ruimtes in contact komen met een specifieke groep mensen: mensen die te maken hebben met rouw en verlies, of mensen die in nood zijn. Vervolgens wordt niet duidelijk hoe geestelijk verzorgers ingaan op zingeving en levensbeschouwing. Ook uit een eerder onderzoek van Cadge e.a. (2011) blijkt dat geestelijk verzorgers grote nadruk leggen op het aangaan van een relatie, vanuit de veronderstelling dat deze relatie op zichzelf vaak al helend werkt. In veel gevallen zal dat kloppen, maar een dergelijke uitspraak kan tegelijkertijd gemiste kansen verhullen. In *Spiritual Care in Practice* (Fitchett & Nolan, 2015) wordt dit benoemd door Cotton, een psycholoog die reageert op de *case studies* van geestelijk verzorgers binnen de kindergeneeskunde. Hij signaleert dat

de vertrouwensrelatie met de cliënt in meerdere *case studies* een grote rol speelt en vraagt zich af of deze relatie een doel op zich moet zijn, dan wel een middel tot iets anders. Hij wijst verschillende existentiële kwesties aan waarop de geestelijk verzorger niet doorvraagt. Hij herkent daarin de Rogeriaanse non-directieve stijl. Volgens hem zouden geestelijk verzorgers moeten nagaan wat de voor- en nadelen zijn van deze stijl, vergeleken met een meer directieve, doelgerichte aanpak (Cotton, 2015).

3. Overschrijden van grenzen

Elke relatie tussen zorgverlener en hulpvrager is per definitie ongelijk: 'De hulpvrager is kwetsbaar en wil geholpen worden, de helper is de bezoldigde expert die daarin kan voorzien. Deze asymmetrie staat vast, wat maakt dat de wederkerigheid tussen beide partijen beperkt is' (Zwaan, 2017, p. 102). De zorgverlener is verantwoordelijk voor de afbakening van de relatie met de cliënt. Dat onderstrepen ook Dubbeldam en Mooren (2012): er is emotionele betrokkenheid van de zorgverlener nodig, opdat de cliënt zich veilig en vertrouwd weet. Tegelijkertijd creëert een adequate afstand ruimte voor de eigen verantwoordelijkheid en authentieke ontwikkeling van de cliënt. De zorgverlener dient deze balans tussen afstand en nabijheid te reguleren, wat neerkomt op de juiste omgang met de macht die zij heeft.

Pastoraat dient vaak confronterend te zijn

Een risico bij een te grote nadruk op de relatie is dat de cliënt te sterk gaat leunen op de vertrouwensrelatie met de geestelijk verzorger. Volgens Jongerius (2009) zijn mensen met een verstandelijke beperking vaak gewend in een afhankelijke positie te verkeren. Dit kan versterkt worden door de houding van de zorgverlener. Als deze een te nabije relatie met de cliënt onderhoudt, is er geen ruimte voor eigenheid en persoonlijke groei van de cliënt. Dit geldt evenzeer voor een veel bredere groep van cliënten. Ganzevoort en Visser schrijven dat het doel van geestelijke begeleiding 'zo concreet en haalbaar mogelijk moet zijn, omdat dat helpt om in beweging te komen'

(Ganzevoort & Visser, 2007, p. 152). Door doelen te formuleren stimuleert de geestelijk verzorger haar gesprekspartner om zelf een weg vooruit te vinden, en voorkomt zo onwenselijke afhankelijkheid.

Bovendien is deze alertheid nodig om ruimte te geven aan de ander zoals zij is en om als zorgverlener geen eigen ideeën op de ander te projecteren. Dubbeldam en Mooren (2012) en Zwaan (2017) waarschuwen voor dit gevaar. Het is uitermate belangrijk dat de zorgverlener zich bewust is van eigen morele en spirituele opvattingen, vanwege het risico dat zij deze anders op de cliënt projecteert of overdraagt. Zowel Dubbeldam en Mooren (2012) als Zwaan (2017) benadrukken daarom het belang van zelfzorg en zelfreflectie voor geestelijk verzorgers. Wij stellen daarbij dat concrete doelgerichtheid noodzakelijk is, om ervoor te zorgen dat de begeleiding vakinhoudelijk gericht blijft en de relatie niet overgaat in te grote afhankelijkheid. Als de inhoud uit de begeleiding wegvalt, dan blijft alleen de relatie met de cliënt over. Deze relatie kan dan gemakkelijker grensoverschrijdend worden.

Professionele nabijheid

Om in de spanning tussen relationele grondhouding en concrete doelgerichtheid een heilzame balans te vinden, introduceren we het begrip 'professionele nabijheid'. Binnen het Leger des Heils, waar een van de auteurs werkzaam is, speelt deze term een belangrijke rol. De term (in het Engels *professional proximity*) wordt de laatste jaren vaker gebruikt binnen de hulpverlening, vooral binnen de GGZ en de residentiële zorg voor jeugdigen en adolescenten. Met deze term wil men het delicate evenwicht tussen persoonlijke betrokkenheid en professionele distantie aanduiden. Het gaat enerzijds om het vermijden van al te persoonlijke relaties die zouden kunnen leiden tot misbruik, maar anderzijds juist ook om het stimuleren van persoonlijke betrokkenheid (Soldevilla, Pepegino, Oriol & Filella, 2012; Timmerman, Schreuder, & Kievitsbosch, 2017; Brown, Winter, & Carr, 2018). Ook in meer populairwetenschappelijke publicaties op internet (Cummins, 2015; Netten, 2016; Van der Wedden, 2018) en in enkele afstudeerscripties wordt de term onderzocht (Jongerius, 2009; Van der Linde & Van der Stouwe-Leenman, 2013). Het begrip doet den-

ken aan ‘professionele vriendschap’ (Vosman, 2005). Maar in tegenstelling tot professionele nabijheid plaatst De Boer (2005) het begrip professionele vriendschap binnen een presentiebenadering zonder focus op doelgerichtheid.

Door doelen te formuleren voorkom je onwenselijke afhankelijkheid

In de bovengenoemde literatuur over professionele nabijheid wordt het begrip vooral gezien en gebruikt als tegenwicht tegen de in veel disciplines gangbare term ‘professionele distantie’. Het is een opvallende ontwikkeling dat meerdere disciplines deze distantie niet meer wensen. Er is behoefte aan een meer menselijke benadering in de zorg, waarbij een grotere emotionele betrokkenheid op de cliënt van belang is (Soldevilla e.a., 2012; Cummins, 2015; Netten, 2016; Van der Wedden, 2018). Geestelijk verzorgers zijn echter al doortrokken van een holistische, menslievende benadering op grond van waarden en idealen. Voor hen brengt deze relationele grondhouding de hierboven genoemde risico’s mee. Als tegenwicht tegen een te eenzijdige nadruk op de relatie met de cliënt hanteren wij het begrip professionele nabijheid. Het gaat in een begeleidingsproces binnen de geestelijke verzorging immers altijd om een professionele, afgebakende en asymmetrische relatie. Het doel van geestelijke verzorging is niet alleen om een relatie aan te gaan, maar vooral om iets bij te dragen aan het welzijn van de cliënt. Het opbouwen van een relatie is daarvoor een belangrijke voorwaarde, maar in de meeste gevallen is er meer nodig om een cliënt goed te kunnen bijstaan. Daarom lijkt ons het begrip professionele nabijheid uitermate geschikt om de verhouding tussen relationele grondhouding en concrete doelgerichtheid in evenwicht te brengen. Op basis van de definitie van Jongerius (2009), aangepast naar aanleiding van onze eigen verkenning van literatuur, omschrijven we professionele nabijheid als volgt: Bij professionele nabijheid is er sprake van een relatie waarin de begeleider met aandacht en empathie betrokken is bij de cliënt. In deze relatie

wordt de autonomie van de cliënt her- en erkend en er is ruimte voor de cliënt om zich te manifesteren. Begeleider en cliënt stellen samen vast wat kernvragen zijn en op basis daarvan wat de doelen zijn waaraan in de begeleiding gewerkt wordt.

Belangrijk is dat binnen professionele nabijheid de twee polen van relationele grondhouding en concrete doelgerichtheid bij elkaar komen. Het gaat om een basishouding van aandachtige, empathische betrokkenheid gecombineerd met een bewuste gerichtheid op concrete doelen die voortkomen uit de hulpvraag van de cliënt. Zo komen relatie en inhoud binnen de begeleiding beide tot hun recht.

Professionele nabijheid als integratie van relatie en inhoud

Professionele nabijheid werpt licht op de drie eerdergenoemde risico’s van teveel nadruk op een relationele grondhouding. Deze drie risico’s kunnen nu worden geherformuleerd als drie aspecten van professionele nabijheid – drie kansen voor verbetering van de kwaliteit van geestelijke verzorging:

1. De geestelijk verzorger gaat de confrontatie aan

Een basishouding van professionele nabijheid helpt de geestelijk verzorger om tijdens de begeleiding indien nodig de confrontatie aan te gaan. De geestelijk verzorger heeft in afstemming met de cliënt doelen vastgesteld voor de begeleiding. Op basis daarvan kan de geestelijk verzorger haar eigen congruente gedachten en gevoelens op een niet-oordelende manier inzetten om de cliënt een ander perspectief te bieden.

2. De geestelijk verzorger richt zich op zingeving en levensbeschouwing

Vanwege de gerichtheid op levensbeschouwing en zingeving is een relationele grondhouding voor elke geestelijk verzorger noodzakelijk. Belangrijk blijft om de eigen professionele kennis en kunde zo in te zetten dat de begeleiding ook daadwerkelijk gericht is op levensbeschouwing en zingeving. Het begrip professionele nabijheid helpt te toetsen of de doelen van de begeleiding helder zijn en of ze in het beroepsdomein van levensbeschouwing en zingeving liggen.

3. De geestelijk verzorger respecteert de grenzen van de ander en zichzelf

Professionele nabijheid helpt de geestelijk verzorger om alert te zijn op de ongelijkheid van de relatie tussen de cliënt en haarzelf. Het is aan de geestelijk verzorger om deze relatie goed af te bakenen. Gerichtheid op concrete doelen helpt daarbij. De geestelijk verzorger dient steeds te beseffen dat het gaat om een professionele relatie en is zich door middel van zelfonderzoek bewust van het gevaar van projectie, overdracht en machtsmisbruik.

Bovengenoemde kansen zijn slechts een aanzet tot invulling van het begrip 'professionele nabijheid' als integratie van relatie en inhoud binnen de geestelijke verzorging. Deze verkenning van de spanning tussen relationele grondhouding en concrete doelgerichtheid biedt geestelijk verzorgers een kader om hun begeleiding bewuster vorm te geven, om niet alleen nabijheid aan te bieden maar ook met cliënten samen richting in de begeleiding te vinden.

Dit artikel is voortgekomen uit literatuurstudie ten behoeve van een promotieonderzoek binnen het *Case Studies Project*. Naar verwachting zullen de *case studies* uit dit project meer licht werpen op de beschreven thematiek. In de *case studies* kan gedifferentieerd worden nagegaan op welke manier de spanning tussen een relationele grondhouding en concrete doelgerichtheid aanwezig is in de dagelijkse praktijk van geestelijk verzorgers. Het doel daarbij is om (criteria voor) *good practices* van professionele nabijheid te beschrijven en op basis daarvan handvatten voor de praktijk te bieden.

Myriam Braakhuis MA is geestelijk verzorger bij het Leger des Heils; zij is een jaar als promovenda verbonden geweest aan het *Case Studies Project*; myriam.braakhuis@legerdesheils.nl

Sjaak Körver is universitair hoofddocent aan de TST en directeur van het UCGV; j.w.g.korver@uvt.nl

Martin Walton is bijzonder hoogleraar geestelijke verzorging aan de PThU; mwalton@pthu.nl

Literatuur

- Baart, A. (2001/2011). *Een theorie van de presentie*. Utrecht: Boom Lemma.
- Boer, B. de (2005). Een vorm van vriendschap. Over professionaliteit, zorgethiek en geestelijke verzorging. *Tijdschrift Geestelijke Verzorging*, 15(65), 10-16.
- Brown, T., Winter, K. & Carr, N. (2018). Residential Child Care Workers: Relationship based practice in a culture of fear. *Child & Family Social Work*, 23(4), 657-665.
- Cadge, W., Calle, K. & Dillinger, J. (2011). What Do Chaplains Contribute to Large Academic Hospitals? The perspectives of pediatric physicians and chaplains. *Journal of Religion and Health*, 50, 300-312.
- Cadge, W. (2017). God on the Fly? The professional mandates of airport chaplains. *Sociology of Religion: A Quarterly Review*, 78(4), 437-455.
- Campbell, A.V. & Browning, D.S. (1985). *Professionalism and Pastoral Care*. Philadelphia: Fortress Press.
- Cotton, S. (2015). Critical Response to Pediatric Case Studies: A psychologist's perspective. In: Fitchett & Nolan, *Spiritual Care in Practice*, 98-106.
- Cummins, R. (2015). *Waarom professionele nabijheid zo belangrijk is in de zorg*. Internetblog, gevonden op 8-8-2018 op: www.psychosenet.nl/professionele-nabijheid.
- Dubbeldam, A. & Mooren, J.H. (2012). Afstand en nabijheid. Een oneindige dans van verwijdering en toenadering. *Tijdschrift Geestelijke Verzorging*, 15(67), 12-20.
- Fitchett, G. & Nolan, S. (ed.) (2015). *Spiritual Care in Practice: Case studies in healthcare chaplaincy*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Ganzevoort, R. & Visser, J. (2007). *Zorg voor het verhaal. Achtergrond, methode en inhoud van pastorale begeleiding*. Zoetermeer: Meinema.
- Jongerius, L.F. (2009). *'Dag Schat!' Een onderzoek naar de professionele nabijheid in de hulpverlening*. Nijmegen: Hogeschool Arnhem en Nijmegen, Opleiding Creatieve Therapie.
- Körver, J.W.G. (red.) (2014). *In het oog in het hart. Geestelijke verzorging 2.1*. Nijmegen: Valkhof Pers.
- Körver, J.W.G. (2016). Wat doen geestelijk verzorgers? Met *case studies* op naar *practice-based evidence* van geestelijke verzorging. *Tijdschrift Geestelijke Verzorging*, 19(82), 10-19.
- Lang, G., & Molen, H.T. van der (2012). *Psychologische gespreksvoering. Een basis voor hulpverlening*. 16e druk, Amsterdam: Boom/Nelissen.
- Leget, C. (2017). *Art of Living, Art of Dying: Spiritual care for a good death*. London — Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

- Linde, A. van der & Stouwe-Leenman, B. van der (2013). *Professionele nabijheid. Over de opbouw van de affectieve band tussen de professionele opvoeder en de opgenomen jongere in gezinshuizen*. Ede: Christelijke Hogeschool Ede, Opleiding Sociaal Pedagogische Hulpverlening. Gevonden op 8-8-2018 op: www.professioneelouderschap.nl.
- Mackor, A.R. (2007). Standaardisering en ambtelijke binding. Lopen de idealen van geestelijk verzorgers gevaar? In: Kole, J. & Ruyter, D. de (red.), *Werkzame idealen. Ethische reflecties op professionaliteit*. Assen: Van Gorcum.
- Meulink-Korf, H. & Rhijn, A. van (2002). *De onvermoede derde. Inleiding in het contextueel pastoraat*. Zoetermeer: Boekencentrum.
- Mooren, J.H. (red.) (2013). *Bakens in de stroom. Naar een methodiek van het humanistisch geestelijk werk*. 2e dr., Utrecht: De Graaff.
- Mowat, H. & Swinton, J. (2007). *What Do Chaplains Do? The role of the chaplain in meeting the spiritual needs of patients*. Second edition, Aberdeen: University of Aberdeen - Mowat Research.
- Nauta, R. (1998). Theologie als handicap. *Praktische Theologie*, 25(3), 93-102.
- Netten, C. (2016). 'Professionele nabijheid' in plaats van professionele afstand. Internetblog, gevonden op 8-8-2018 op: www.humanconcern.nl/blog/blog-carmen-netten-professionele-nabijheid-in-plaats-van-professionele-afstand.
- Peters, R. (2016). *Professionele nabijheid in plaats van distantie*. Internetblog, gevonden op 8-8-2018 op: www.nivoz.nl/nl/professionele-nabijheid-in-plaats-van-distantie.
- Roy, A. de, Oeneman, D., Neijmeijer, L. & Hutschemaekers, G. (1997). *Beroep: geestelijk verzorger. Een verkennend onderzoek naar persoon, werk en werkplek van geestelijk verzorgers in de gezondheidszorg*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Simpson, J., Collin, M. & Okeke, C. (2014). What Do Chaplains Do Now? The continuous process of adaptation. *Health and Social Care Chaplaincy*, 2(2), 213-234.
- Smit, J.H. (1997). Pastoraat als tegenspraak. *Praktische Theologie*, 24(3), 297-314.
- Smit, J.D. (2015). *Antwoord geven op het leven zelf. Een onderzoek naar de basismethodiek van geestelijke verzorging*. Delft: Eburon.
- Soldevila, A., Peregrino, A., Oriol, X. & Filella, G. (2012). Evaluation of Residential Care from the Perspective of Older Adolescents in Care: The need for a new construct: Optimum professional proximity. *Child & Family Social Work*, 18(3), 285-293.
- Timmerman, M.C., Schreuder, P.R. & Kievitsbosch, A.F. (2017). Professional Proximity in Perceiving Child Sexual Abuse in Residential Care: The closer the better? *Children and Youth Services Review*, 76, 192-195.
- VGZ (2015). *Beroepsstandaard Geestelijk Verzorger*. Amsterdam: VGZ.
- Veltkamp, H.J. (2006). Domein, identiteit en passie van de geestelijke verzorging. In: Doolaard, J. (red.), *Nieuw Handboek Geestelijke Verzorging*, 147-159. Kampen: Kok.
- Vosman, F. (2005). Vriendschap als model voor professionele zorg. In: N. Molenaar & F. Vosman (red.), *Perspectieven op vriendschap*, 62-73. Amsterdam: SWP.
- Walton, M.N. (2014). *Hoe waait de wind? Interpretatie van geestelijke verzorging door cliënten in de ggz*. Tilburg: KSGV.
- Walton, M.N. & Körver, J.W.G. (2017). Dutch Case Studies Project in Chaplaincy Care: A description and theoretical explanation of the format and procedures. *Health and Social Care Chaplaincy*, 5(2), 257-280.
- Wedden, H. van der (2018). Professionele nabijheid. *Nursing*, 24(1), 12.
- Zwaan, B. (2017). *Een prachtige dans: De therapeutische afstemming van afstand en nabijheid in het werk van Carl Rogers, Martin Buber en Henri Nouwen*. Tilburg: KSGV.

Noot

1. Overal waar 'haar' of 'zij' staat, wordt ook 'zijn' of 'hij' bedoeld.